

D I V É K Y A D O R J Á N

**A magyar-lengyel érintkezések
történelmi tanulságai**

*

BUDAPEST, 1937.
M A G Y A R N E M Z E T I S Z Ö V E T S É G
K I A D Á S A

Talán sehol sem oly talál e mondás: „História est magistra vitae!“, mint a magyar-lengyel történelmi kapcsolatoknál. Mire tanít bennünket e tekintetben a történelem? Arra tanít, hogy a két nemzet közel ezer éven keresztül barátságos viszonyban élt egymással, bár épen a szomszédok között szokott lenni a legnagyobb antagonizálás, a legtöbb súrlódási felület, a legtöbb viszály. Kivétel e tekintetben a magyar-lengyel viszony. *A magyar-lengyel határ a legbékésebb volt úgy a magyarokra, mint a lengyelekre nézve.* Mi magyarok harcoltunk a németekkel, a csehekkel, tatárokkal, törökökkel, oroszokkal, oláhokkal és délszlávokkal, de alig harcoltunk a lengyelekkel. A lengyelek viszont harcoltak a németekkel, csehekkel, litvánokkal, oroszokkal, tatárokkal, oláhokkal és törökökkel, de alig küzdöttek a magyarokkal.

A Kárpátok erdőborította pompás hegylánc kitűnő természetes határt alkotott, mely földrajzilag elválasztotta a két országot, de politikailag és érzelmileg összekötötte a két nemzetet.

A magyar-lengyel történelmi kapcsolatokról szólva, próbáljunk választ adni arra a kérdésre, hogy a magyarok letelepedése a Duna völgyében kedvező volt-e a lengyel államérdekekre nézve, vagy kedvezőtlen s másrészt viszont, hogy a lengyel állam kialakulása a Kárpátoktól északra kedvező vagy kedvezőtlen volt-e a magyar államiszme szempontjából?

Határozottan állíthatjuk, hogy a magyarság letelepedése a Duna völgyében és a magyar állam kialakulása itten rendkívül kedvező volt a lengyel államiség kialakulására nézve.

Miért?

Ismert dolog, hogy a IX. században Nagy-Morvaország volt kialakulóban, mely odatörekedett, hogy minél nagyobb területeket foglaljon el kelet felé a Duna és Kárpátok közt, ami bizonyos fókig sikerült is neki. Azonban ez az állam ezenkívül el akarta foglalni a wislánok földjét is, vagyis Kis-Lengyelországot Krakóval együtt, mely terület akkor még nem tartozott Lengyelországhoz.

Ha Nagy-Morvaország tovább állott volna fenn és sikerült volna neki egész a Keleti-Kárpátokig jutni (amire törekedett), az esetben a wislánok földjét a cseh-morva állam foglalta volna el és nem a lengyelek, kik ebben az időben még nem alkottak államot és kik csak jóval később jutottak a Kárpátokhoz, mint a cseh-morva államalakulat.

A csehek el akarták foglalni a wislánok földjét, vagyis Krakó vidékét, mint mondtuk, de a belpolitikai viszonyokon kívül nem engedte meg nekik azt *az* a körülmény, hogy a magyarok telepedtek le a Duna völgyében.

„Hogy (a csehek) elérhessék Krakót — írja Potkanski Károly kiváló lengyel történétíró — birtokukban kellett volna lennie Morvaországnak vagy a tótföldnek, már pedig mind a két helyen csak az imént telepedtek le a magyarok. Reszketett to¹ük akkor egész Németország és nem tudta megállítani pusztító hadaikat. Annál kevésbé tudtak ellentállani a csehek, de nemis gondoltak rá. El lett tehát vágva tőlük a wislánok földje“.¹ A magyarok tehát elzárták a cseheknek a Krakóba vezető utat és megakadályozták azt, hogy a csehek azt elfoglalják, bár azelőtt már a kezükben volt.

A magyarok letelepedése tehát a Duna völgyében és a nagy-morva államnak a magyarok által való megsemmisítése lehetővé tette a lengyeleknek Krakó elfoglalását és a kárpáti falig való terjeszkedését.

A magyarok letelepedése tehát a pannóniai síkságon és a magyar állam megalakulása kedvező volt a lengyel államérdekekre nézve.

Lássuk most viszont, hogy Lengyelország kialakulása a Kárpátoktól északra kedvező volt-e a magyar államérdekekre vagy nem?

Határozottan kedvező volt.

Miért ?

Azért, mert ha nem a lengyelek foglalták volna, el a Kárpátoktól északra fekvő területeket, hanem a csehek, akkor nemcsak nyugatról, hanem északról is fenyegették volna Magyarországot, ami állandó veszedelmet jeleneit volna hazánkra nézve.

Ha nem a lengyelek foglalták volna el e területet és tegyük fel, hogy a cseheknek sem sikerült volna ezt elfoglalniuk, akkor valószínűleg a németek foglalták volna el, vagy az oroszok tették volna

³ Karol Potkanski. Kraków przed Pjastami. Rozprawy Wvdz. histor. filozof. T. XXXV. 201. 1.

reá kezüket. Úgy az egyik, mint a másik nagyhatalomnak a Kárpátok északi lejtőjén való uralma katasztrófális következményekkel járt volna hazánkra nézve.

Ez oknál fogva tehát a lengyeleknek a Kárpátokig való jutása és ott a lengyel állam megalapítása, kedvező volt a magyar állam-érdekekre nézve, j

Hamar átlátták a közös érdekeket a két ország nemzeti dinasztiái, az Árpádok és a Piasztok s oly szoros és számos családi kapcsolatot létesítettek, melyekhez hasonlót alig találunk a történelemben. Már pedig tudjuk, hogy a középkorban a családi kapcsolatok politikai szövetségeket jelentettek. E családi kapcsolatok az első keresztény Árpádtól: Géza fejedelemtől az utolsó Árpádig, III. Endréig tartottak, majdnem, szakadatlanul.

Géza fejedelem felesége Adelaid, Ziemomysl lengyel fejedelem leánya volt, Hős Boleszláv viszont Géza fejedelem leányát vette el, de csak rövid ideig élt vele. Szent Imre hercegnek szintén lengyel hercegnő volt a felesége és pedig valószínűleg II. Mieszko leánya. Ez politikai házasság volt, mert Szent István félve Konrád császár támadásától, szövetséges után nézett és erre legalkalmasabbnak találta II. Mieszkót, mert ez is félt a német császártól. Ezért kényszerítette Szent István Imre fiát arra, hogy vegye el a lengyel hercegnőt.²

A XI. század második felében szoros magyar-lengyel együttműködéssel találkozunk a német-cseh veszedelemmel szemben. I. Endre és Salamon németbarát politikájával szemben Merész Boleszláv lengyel fejedelem a magyar hercegeket Bélát, Gézát és Szent Lászlót támogatja s lehet hogy ezzel megakadályozta azt, hogy Magyarország német hegemonia alá kerüljön.

Wojciechowski Tádé kiváló lengyel történetíró, a XI. század egyik legkitűnőbb ismerője azt tartja, hogy Szent László és Merész Boleszláv közt kellett lenni valami titkos egyezménynek arra az esetre, ha a németek vagy csehek egyiket vagy a másikat megtámadnák. Hasonló szövetséget kötött Könyves Kálmán Ferdinánd király Boleszláv lengyel fejedelemmel V. Henrik német császár és a csehek ellen, kik fenyegették Magyarországot és Lengyelországot, *„mivel ez stratégiai elve volt minden lengyel-magyar védelmi szövetségnek, mivel a természetes helyzetből, vagyis a földrajzi*

² Karácsonyi János. Vélemény Szent Imre herceg nejeről. Századok. 1902. 105. 1.

adottságból következett“, mint azt Wojciechowski nagyon helyesen megjegyzi.³

Az 1108-ban kötött magyar-lengyel védelmi szövetség rövidesen meghozta a maga gyümölcsét, mert midőn V. Henrik Szwatopluk cseh fejedelemmel egyetemben 1108-ban ostrom alá vette Pozsonyban Kálmán királyt, ki már nagyon súlyos helyzetben volt, hű szövetségese Ferdeszájú Boleszláv a kötött szövetség értelmében Csehországba tört, mire Szwatopluk seregével együtt sietve elhagyta a német császár pozsonyi táborát és visszasietett Csehországba. Erre V. Henrik is kénytelen volt felhagyni az ostrommal és Kálmán király megmenekült a súlyos helyzetből.⁴

De a magyarok is segítettek ezekben az időkben a lengyeleket, mert midőn a cseh Vratiszláv elfoglalta Krakót, Szent László 1086-ban felmentette azt, kikergette onnan a cseheket és Mieszko lengyel herceget ültette a fejedelmi székbe, ki azonban «rövidesen meghalt.

A XII. században a magyar-lengyel jó viszony bizonyos fókig megrosszabbodott. Ennek oka az volt, hogy Ferdeszájú Boleszláv, aki oly hűen kitartott Kálmán király mellett és oly eredményesen segítette őt a németekkel és a csehekkel szemben, engedett a trónkövetelő Boris rábeszélésének és annak a magyar trónra való ültetése érdekében hadjáratot vezetett 1132-ben II. Béla ellen, de csúfos vereséget szenvedett.

A másik ok, mely miatt a magyar-lengyel jó viszony egy időre elhidegült, a *halicsi kérdés* volt. Ugyanis III. Béla elfoglalta Halicsot, s ezzel kezdődik a magyar-lengyel rivalitás Halics birtoka miatt, mert a lengyelek is igényt tartottak e területre, mely földrajzilag egyenes folytatása Lengyelországnak. Azonban úgy a magyarok, mint a lengyelek rövidesen belátták, hogy e versengés árt mindkét országnak s hogy nem érdemes ezért háborút viselni. Ezért a lengyelek is keresték a békét, mert attól tartottak, „hog

³ Tadeusz Wojciechowski: *Szkice historyczne jedenastego wieku*. Krakow, 1904. 277.]

⁴ „Eriat enim inter regem Ungarorum Colmannum et ducem Poloniae Boleslavum coniuratum, quod si regnum alterius imperator introiret, alter eorum interim Bohemiam praepediret. Quando ergo caesar Tjngariam introivit, Boleslavus quoque, iudem servans, in medio silvarum proelio commissio, victor Bohemiam propedivit, ubi tribus diebus et noctibus comburendo tres castellanas unumque suburbium dissipavit, et sic cito pro Pomoranis per traditionem em sua castra capientibus remeavit.“ *GäHi Chronicon, Monumenta Poloniae Historica*, I. 457. 1.

magyar királlyal a béke megbomlik, vége országuk biztonságának. Azért III. Béla és Igazságos Kázmér lengyel fejedelem

békét kötöttek egymással Szent István és Szent Adalbert hegyen, „hogy — mint Kadlubek lengyel krónikus mondja — elválszthatatlan barátság legyen a két királyság között, hogy közösen harcoljanak a közös ellenség ellen, hogy közösen élvezzék a kedvező események eredményeit és hogy a kedvezőtlenekben kölcsönösen segítsék egymást.”¹⁴⁶

Jellemző, hogy egy XIV. századi névtelen író Kadlubek ezen soraihoz a következő megjegyzést fűzte: „Óvakodjanak tehát úgy a magyar, mint a lengyel urak is az említett békét, melyet a két ország védőszentjeinek szellemében kötöttek, megszegni, vagy bármilyen módon megsérteni, nehogy az Istennek és említett szentjeinek haragját vonják magukra és szerencsétlenséget hozzanak az öveikre.”⁴⁷ Látjuk ebből az idézetből is, hogy mily élénken élt az a meggyőződés, hogy a két nemzetnek jó viszonyban kell élnie egymással és hogy egymást kölcsönösen kell támogatniuk.

Hasonló felfogással találkozunk a *magyar-lengyel krónikában* is, mely a maga korának (a XIII. századnak) gondolkodását tükrözteti vissza. E krónikában szóvan arról a lengyel követségről, melyet a lengyel fejedelem küldött a pápához, koronát kérve a maga számára, A krónika szerint a pápa ezeket mondta Lambert lengyel püspöknek, ki a követséget vezette: „Nehogy a nagybátya és az unokaöcs között, továbbá a lengyel és a magyar hadsereg között irigység és gyűlölet (fomes) keletkezzék és mivel az Úr Istenről van itt szó, meghagyjuk és elrendeljük, hogy átok, meg Szent Péter és Pál apostolok haragja érje azokat, akik először támadnak a másokra, akár a lengyelek a magyarokra, akár a magya-

⁵ Pauler Gyula. A magyar nemzet története az Arpádházi királyok alatt. Budapest, 1899. II. köt. 6. I. 1.

⁶ „Eegis quoque Pannoniorum foedena idem, qui eadem dissolvisse arguebatur, palatii princeps Nicolaus, cum saepe nremorato Cracov/msium praesule Fulcone ad perfectum redrttegrat iuxta sanctorum instituta, regis videlicet beati Stephani et sanctissimi Patroni Adalberti: communiter debere coli utriusque regni amicitias; communiter alterutrius hostilitates insectari; communes fore prosperitatum successus et indifferentem necessitatum succursus.” Magister Vincenti episcopi cracoviensis chronica Polonorum. Monumenta Poloniae Historica, II. 420—421. I.

⁷ „Caveant ergo domini Hungari et similiter domini Poloni dictam pacem juxta instituta sanctorum patronu η utriusque regni f actam et per multa tempora observatam infringere aut quovis modo violare, ne! indignationem Dei et sanctorum dictorum incurrant, desolationemque suorum faciant.” Ks. Adam Naruszewicz: *Historia Narodu Polskiego*. Kraków, 1860. III 72. I.

rok a lengyelekre, míg tiszteletben tartják az egyházat és keresztény hitet.”⁸

A krónikairó korának gondolkozását tükrözteti vissza a pápa szavain keresztül figyelmezteti a magyarokat és ket, hogy jó viszonyban legyenek egymással.

A gyenge és szeszélyes II. Endrének legkedvesebb e melyhez görcsösen ragaszkodott, Halics elfoglalása volt, rendkívül nagy vér- és pénzáldozatba került és nem érte meg azt. II. Endre eme politikája feszültséget idézett elő Magyarország és Lengyelország között, de azután mind a két fél látva azt, hogy mily káros hatással van mindkettőjükre nézve a háborús viszony, 1214-ben békét kötöttek a Szepelsségen, melynek értelmében II. Endre fia, Kálmán herceg nőül veszi Fehér Leszek lengyel fejedelem leányát Szalomeát és közösen uralkodnak a halicsi királyi trónon. De csak rövid ideig uralkodtak, mert a halicsiak elűzték őket s úgy II. Endrének mint IV. Bélának is sok baja volt még Haliccsal, mely nem érte meg a sok áldozatot.

Rendkívül fellendül a magyar-lengyel jó viszony a bölcs IV. Béla uralkodása alatt. Ennek Kunigunda leányát Szemérmes Boleszláv lengyel fejedelem, Jolánta leányát pedig Ájtatos Boleszláv kaliszi herceg vette nőül. Mindkét szentéletű magyar hercegnő boldoggá lett avatva s mindkettőjük, főleg pedig Kunigunda vagy mint a lengyelek nevezik Kinga, nagy tiszteletnek örvend a lengyelek körében.

IV. Béla idejében újra találkozunk magyar-lengyel együttműködéssel a csehekkel szemben, mert úgy Szemérmes Boleszláv, mint Ájtatos Boleszláv haddal segíti 1253-ban és 1260-ban IV. Bélát II. Ottokárral szemben, kinek nagyratörő tervei veszedelmesek voltak úgy Magyarországra mint Lengyelországra nézve.

A két lengyel herceg azonban nemcsak IV. Bélát, hanem annak fiát V. Istvánt is támogatta II. Ottokárral szemben 1271-ben. A lengyel segítség nagyon értékes volt és nagyban hozzájárult

⁸ *Chronica Ungarorum' iuncta et mixta cum chronicis Polonorum et vita sancti Stephani. Monumenta Poloniae Historica. I. köt. 503—504. 1.:* „Ne ergo inter avunculum et nepotem, inter exercitum Polonorum et Hungarorum invidiae et odii fonies oriretur et Dominus Deus in causa est, statuimus et confirmamus excommunication! et indignationi Sanctorum Apostolorum Petri et Pauli subdimus eus, qui primo insurrexerint sive Poloni in Hungaros, sive Hungari in Polonos. donec in devotione Ecclesiae et fide pura Christiana perstiterint.“ *Chronica Ungarorum iuncta et mixta cum chronicis Polonorum et vita Sancti Stephani. Monumenta Poloniae Tlistorica, I. 503—504. 1.*

ahhoz, hogy II. Ottokár nem tudta kiterjeszteni hatalmát Magyarországra.

Ezt a segítséget viszonozzák a magyarok 1285-ben, mikor lázadás tört ki Fekete Leszek fejedelem ellen, kit elkergettek és aki helyett mazoviai Konrád herceget akarták a krakói trónra ültetni. Leszek IV. Lászlónál keresett segítséget és erre Simonfia György a Baksa nemzetségből sietett ki Lengyelországba és Bogucicénél, nem messze Krakótól, tönkre verte Konrád seregét. Így a magyar Simonfia György Lengyelországot, „melyet“ — mint IV. László király monda — „annyira tartunk, mint a magunk országát“⁹ kiragadta az ellenség kezéből és visszaadta Leszek hercegnek.

De nemcsak a Nyugatról, a németek és csehek részéről jövő támadások ellen védekezik közösen a két nemzet, hanem a *Keletről* jövő támadások ellen is.

Ugyanabban az évben, mikor a magyarok Leszeket segítették a lázadókkal szemben, a tatárok és rutének betörték Magyarországra, mire a lengyelek megtámadták a ruténeket, hogy Magyarországot felmentsék.

A megvert tatárok meg akarták bosszulni magukat és 1287 végén megrohanták Lengyelországot. Fekete Leszek érezte hogy nem tud ellentállni nekik és Magyarországra futott segítségért. Újra Simonfia György ment ki Lengyelországba és a szanderi földön megtámadta őket, mire azok visszavonultak.

Látjuk tehát, hogy a két nemzet mily sikeresen támogatta, egymást a XIII. században.

1290-ben lépett trónra az Árpádház utolsó férfi tagja III. Endre. Mikor a magyar udvarban arról tanácskoztak, hogy honnan szerezzenek neki feleséget, arról győződtek meg, hogy egyedül Lengyelország jöhet tekintetbe az összes szomszédok közül és e végből Tivadar fehérvári prépost Lengyelországba sietett, hogy Ziemomysl kujáviai hercegnek leányát Fennenát megkérje III. Endre részére, ami eredménnyel járt.

Szép szimbóluma az Árpádok és Piajsztok baráti és rokoni viszonyának az, hogy az első keresztény Árpádnak, Gézának s az utolsó Árpádnak III. Endrének szintén lengyel hercegnő volt a felesége.

⁹ „... ipsum regnum Poloniae, quod sicut regnum nostrum proprium reputamus.“ Fejér Codex Diplomaticus Hungáriáé. V. 3, 393, 409. 1.

Az Árpádok dinasztiája kivételesen tehetséges család volt politikai tekintetben és e család hamar felismerte, hogy a két ország barátságának mily nagy jelentősége van.

Ebben az időben történt, hogy II. Ottokár nagyratörő terveit folytatni akarta II. Vencel, kinek sikerült elűznie Lokietek Ulászlót, a krakói trón törvényes örökösét és maga foglalta el azt erőszakkal. Lokieteknek sok viszontagság után sikerült visszaszereznie a trónt s ebben igen nagy részük volt a magyaroknak, mert Amadé nádor hathatósan segítette Lokietek Ulászlót. Magyar érdek volt, hogy a csehek ne vessék meg lábukat Lengyelországban.

1308-ban Károly Róbert személyében a politikailag tehetséges Anjou dinasztia kerül hazánk trónjára, mely nemcsak folytatja az Árpádok lengyelbarát politikáját, hanem még nagyobb fokban fejleszti azt ki.

Ügy Károly Róbert, mint a lengyel Lokietek érzi, hogy mily nagy előnyt nyújt a két ország szövetsége a német és cseh hatalmi törekvésekkel üzemben. Ennek a szövetségnek volt látható jele Károly Róbertnek Lokietek Ulászló leányával, Erzsébettel való házassága.

Es most újra találkozunk magyar segítséggel Lengyelországban, mert Albert krakói bíró lázadásának leverésében magyar csapatok segítették Lokieteket.

Mikor megindult Lengyelország első háborúja a német lovagrenddel (1326—1333) Lokietek fia Kázmér Magyarországra siet segítséget kérni és a magyarok csakugyan nagyon hathatósan támogatták a lengyeleket a lovagrenddel szemben, főleg mikor látták, hogy János cseh király a német lovagrendet támogatja.

De a magyarok még a keletről jövő támadás ellen is segítettek a lengyeleket, mikor 1324-ben a tatárok el akarták foglalni Vörös Oroszország egy részét, ami Lengyelországra nézve nagyon veszedelmes lett volna. Lokietek ismét a magyarokhoz fordult segítségért és minden a mellett szól, hogy ezt meg is kapta.¹⁰

Mikor 1327-ben János cseh király hadjáratot akart vezetni Krakó ellen, hogy a Przemyslidák képzelt jogait érvényesítse, Lokietek Károly Róberthez fordult segítségért, aki oly erélyesen tiltakozott a cseh király terve ellen, hogy az felhagyott vele.¹¹

¹⁰ Dr. Jan Dabrowski. Z czasów Liokietka. Krakow, 191(5. 45. 1.

¹¹ Id. mű 47. 1.

Látjuk tehát, hogy Lokietek Ulászló egész uralkodása folyamán Magyarországra támaszkodott és ennek köszönhette, hogy keresztültörte magát oly nehéz időkön és megerősítette Lengyelország politikai helyzetét.

Fia Nagy Kázmér folytatta atyjának magyarbarát politikáját és még meg is erősítette azt azáltal, hogy előkészítette Nagy Lajosnak az utat a lengyel trónra saját rokonainak mellőzésével. Ez később perszonális unióra vezetett a két ország közt,

Lengyelország abban az időben sokkal rosszabb helyzetben volt mint Magyarország, mely az Anjouk erélyes és ügyes politikája következtében európai szerepet játszott már. Lengyelországnak veszedelmes ellenségei voltak a csehek és a német lovagrend. A cseheknek a német lovagrenddel való szövetsége nagy veszedelmet rejtett magában Lengyelországra nézve, mely Lokietek halálakor (1333) csak Nagy-Lengyelországból és Kis-Lengyelországból állt.

Az egyetlen állam, mely Lengyelországot ebben a nehéz helyzetben segíthette, Magyarország volt. A lengyelek törekvése oda irányult, hogy a cseh-német lovagrendi szövetséget magyar-lengyel szövetséggel verjék szét.

De nemcsak ebben az irányban megy a magyar-lengyel együttműködés, mert a magyarok még a *litvánok* ellen is segítik Lengyelországot, kik be-betörtek Lengyelországba és pusztították azt. Nagy Lajos magyar csapatokkal vesz részt Nagy Kázmér 1351-iki és 1352-iki hadjárataiban a litvánok ellen.

A XIV. századi magyar-lengyel kapcsolatok legkitűnőbb ismerője Dabrowski János dr. krakói egyetemi tanár így ír Nagy Kázmér magyar politikájáról: „El kell ismernünk, hogy a magyar-lengyel szövetség úgy az egyik mint a másik félnek tekintélyes előnyöket nyújtott. Főleg azonban Lengyelország élvezte annak előnyeit. Magyarország abban az időben erős államból elsőrendű európai hatalommá növelte ki magát.“ Tovább így ír Lengyelországról: „A háborútól elpusztított bizonytalan jövőjű ország most területileg terjeszkedni kezd, gazdaságilag megerősödik és tekintélyes helyet foglal el az európai államok között, ami lehetővé teszi neki, hogy az általános fejlődés útjára lépjen. Az 1335-iki visegrádi kongresszus, melyen Kázmérnak és Károly Róbertnek az volt a feladata, hogy Lengyelországot a nehéz helyzetből kimentse és az 1364-iki krakói találkozó, mely a lengyel király politikai súlyát bizonyította, látható jelei ama haladásnak, melyet a lengyel állam

az utolsó 30 év alatt felmutatott Kázmér magyarbarát politikájának eredmény eképen.⁴¹²

1370-ben meghalt Nagy Kázmér s vele megszakadt a Piasztok dinasztíája a lengyel trónon. Nagy Kázmér oly fontosnak találta a Magyarországgal való szövetséget, hogy a még élő Piasztok kizárásával Nagy Lajost teszi meg utódának.

A magyar-lengyel szoros kapcsolatok tehát oda vezetnek, hogy Nagy Kázmér halála után Nagy Lajos leez a lengyel király és ezzel perszonális unió jön létre Magyarország és Lengyelország közt. *E két ország hatalmas blokkot alkot most a Balti-, az Adriai- és a Fekete-tenger közt.*

Nagy Lajos halála után leánya Hedvig kerül a lengyel trónra,, ki a lengyel történelem legnemesebb alakja, mert ő neki köszönhető, hogy a litvánok keresztényekké lettek és hogy Litvánia perszonális unióba lépett Lengyelországgal, ami nagyban növelte a lengyel király hatalmát. Mi magyarok büszkék lehetünk arra, hogy mi adtuk őt a lengyeleknek.

A XIV. századi magyar-lengyel viszonyokról beszélve, meg kell említenünk egy kérdést, mely bizonyos súrlódást idézett elő a két ország között. Ez Vörös Oroszország kérdése volt, mely már II. Endre korában is rontotta a magyar-lengyel viszonyt. Ez a XIV. század első felében Lengyelországhoz tartozott, majd Nagy Lajos idejében Magyarországhoz lett csatolva. Ezt a tartományt Jagelló Ulászló Hedvig királyné férje 1387-ben Lengyelországhoz csatolta. Ez Magyarország jogának megsértése volt, de jellemző, hogy magyar részről nem történt nagyobb tiltakozás ez ellen s ez a kérdés nem rontotta a Lengyelországgal való viszonyt. Oka ennek az volt, hogy a magyarok belátták, hogy a Kárpátok lánacán, ezen a pompás természeti határon kívül levő területet nem lehet állandóan megtartani. A történelem bebizonyította, hogy mindama területeket, melyek a Kárpátokon túl feküdtek, mind elvesztettük. Vörös Oroszország fekvése is olyan volt, hogy az tartósan nem maradhatott volna meg hazánk mellett, legfeljebb igen nagy vér- és pénzáldozattal, amit az nem ért meg. Viszont mivel úgy sem tarthatuk volna meg és e terület egyrészt a lengyel, másrészt az orosz ekspanszió ütközőpontján volt, reánk magyarokra nézve sokkal kedvezőbb volt az, hogy e tartomány lengyel uralom alá kerüljön.

⁴¹² Jan Dabrowski. *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego*, Krakow, 1918. 169—170. 1.

A magyarság politikai bölcseségére vall, hogy Vörös-Oroszország kérdését nem feszegette tovább és belenyugodott annak elvesztésébe.

A XV. század elején a magyar-lengyel viszony elhidegült, mejrít Magyarország trónjára Luxemburgi Zsigmond került, ki 1410-ben német császár lett s mint ilyen elsősorban német politikát folytatott,

Az Árpádok és Anjouk által vezetett lengyelbarát politika iránya elgörbül és míg Károly Róbert és Nagy Lajos Lengyelországot segítik s annak megerősítésén dolgoznak, Zsigmond éppen ellenkezőleg Lengyelország meggyengítésére törekszik és 1410-ben a német lovagrendet támogatja Lengyelországgal szemben.

De úgy Zsigmond, mint Jagelló Ulászló rövidesen belátja, hogy e feszült viszony mily káros hatással van mindkét országra nézve s azért 1412-ben Lublón békét kötnek egymással. Azonban még ugyanabban az évben Zsigmond kölcsön fejében elzalogosít 16 szepesi várost, melyek csak 1770-ben kerültek vissza Magyarországhoz. Ez állandó seb volt Magyarország testén, mely sok súrlódást és keserűséget okozott. Magyar részről többször akarták visszaváltani e városokat, de a lengyelek ragaszkodtak hozzájuk.

Zsigmond további uralkodása folyamán is ellenséges politikát folytatott Lengyelországgal szemben, sőt koalíciót akart szervezni Lengyelország felosztására.

Közben mind jobban növekszik a *török veszedelem*, mely új probléma elé állítja Magyarországot és Lengyelországot. A magyar rendek Albert király halála után III. Ulászló lengyel királyt választják meg uralkodójuknak azzal a célzattal, hogy a lengyel hadsereg támogatni fogja Magyarországot a törökökkel szemben. Lengyel részről lelkesen támogatta ezt Olesnicki Zbigniew krakói püspök, a XV. század legkiválóbb lengyel politikusa azt tartva, hogy már most kell támogatni Magyarországot a törökkel szemben s nem szabad várni addig, míg ezek leverik Magyarországot és a lengyel határig jutnak. Ulászló tehát 1440-ben elfogadta a magyar trónt és megígérte, hogy Lengyelország egész erejével fogja támogatni Magyarországot a törökök ellen s viszont Magyarország a tatárok ellen fogja segíteni Lengyelországot. *Perszonális unió jött létre ismét a hét ország közt* és szoros szövetség a törökök és tatárok ellen.

I. Ulászló hősi halála a várnai csatában mintegy szimbóluma volt a két nemzet közös küzdelmének a török ellen, szimbóluma a közös történelmi misszióknak, vagyis a nyugati civilizációnak védelme a keletről jövő támadások ellen.

Sajnos, Olesnicki tervei nem sikerültek, mert Jagelló Kázmér lengyel király a helyett, hogy segítette volna Magyarországot a török veszedelem ellen, tisztára dinasztikus politikát folytatott és még akarta szerezni fiainak a magyar és cseh trónt. Ez háborúra vezetett Mátyás királlyal, ki szintén a cseh trónra törekedett. Mindkét uralkodó erős egyéniség volt és uralmát ki akarta terjeszteni az ország határain kívül, ami összeütközésre vezetett a két király közt.

Kázmér azt a nagy hibát követte el, hogy engedve a magyar összeesküvők felszólításának, Kázmér nevű fiát Magyarországba küldte Mátyás trónjának elfoglalására. Kázmér vállalkozásának csúfos vereség lett a vége s ugyanaz a sors érte Kázmér és fia Ulászló seregét Boroszlónál, hol Mátyás király megverte őket.

Kázmér politikájának hibáira nagyon meggyőzően mutatott rá Dabrowski professzor egyik kitűnő munkájában.¹³

1490-ben Mátyás király halála után a magyar rendek Miksával szemben II. Ulászlót választják meg magyar királynak abban a reményben, hogy cseh és lengyel segítséggel fogja támogatni Magyarországot a török ellen. Azonban csalódtak benne, mert a gyenge Ulászló uralma a katasztrófa felé vezette Magyarországot.

Míg a Piasztoznak igen nagy érzékük volt a magyar-lengyel közös érdekek iránt, nem mondható ez a litván származású Jagelló-családról. Kázmér Mátyás elleni támadásaival gyengítette Magyarországot a törökkel szemben. A más.k hiba, amit a Jagellók Magyarországgal szemben elkövettek a *bécsi egyezmény* volt 1515-ben, melyben II. Ulászló és I. Zsigmond lengyel király családi kapcsolatot létesítettek a Habsburgok és Jagellók közt és ezzel kiszolgáltatták Magyarországot a Habsburgoknak. Bobrzynski Mihály kitűnő történetíró nagyon élesen ítéli el a Jagellók ezen tettét és azt mondja, hogy Zsigmond egy tál leneséért adta el a Jagellók örökségét.³⁴

A Jagellók nem sokáig élvezték a magyar trónt, mert II. Lajos a mohácsi csatában életét veszítette s mintegy bűnhődött ama tévedésekért, melyeket nagyatyja és atyja követtek el Magyarországgal szemben és viszont ha II. Ulászló és I. Zsigmond lengyel király nem kötik meg a bécsi szerződést, talán nem következett volna be Magyarország hármass felosztása. Magyarország megszűnt önálló ország lenni, nem volt saját önálló külpolitikája és Lengyelország elveszi-

¹³ Jan Dabrowski: Dzieje Polski Sredniowiecznej. II. köt. Krakow, 1926. 417. 1.

¹⁴ Micha Bobrzynski. Dzieje Polski w zarysie. IV. kiadás-, Krakow, II. köt. 28. 1.

tette délen *azt* az államot, mely annyiszor sietett segítségére. Ha nem szakították volna három részre Magyarországot és megmaradt volna az önálló Magyarország, talán nem következett volna be Lengyelország felosztása sem.

A mohácsi vész után a magyar rendek egy része Ferdinándot választja meg királyának, de másike része nem tud ebbe belenyugodni és nemzeti királyt választ Szapolyai János személyében, ki Lengyelországra akar támaszkodni s azért nőül veszi I. Zsigmond lengyel király leányát, Izabellát. Magyar részről ismét a Lengyelországgal való együttműködésre való törekvést látjuk, de az utolsó Jagellók, I. Zsigmond és Zsigmond Ágost politikailag nem voltak éles látású uralkodók és nem volt elég érzékük a magyar kérdés fontossága iránt.

A három részre való osztás idején az önálló magyar külpolitika Erdélyre szorítkozik, tehát a magyar-lengyel politika most tulajdonképpen *erdélyi-lengyel politika*, mely a XVII. század végéig tart.

Báthory Istvánnak lengyel királlyá való választása visszatérést jelent a régi magyar orientációhoz, mely annyi előnyt adott Lengyelországnak. Ezzel *perszonális unió jött létre Erdély és Lengyelország között*.

E kiváló uralkodónak nagy tervei voltak. Szeme előtt lebegtek az Árpádok és Anjouk korának magyar-lengyel szövetségei és Lengyelország segítségével akarta felszabadítani hazánkat a német és a török uralom alól. Lengyelországot azonban kezdi fenyegetni a mindinkább növekvő orosz hatalom. Báthory kétszáz évre látott előre. Érezte, hogy az orosz veszélyeztetni fogja Lengyelország függetlenségét. Báthory István tehát le akar vele számolni és azért három hadjáratot vezet Rettenetes Iván ellen 1579-ben, 1580-ban és 1581-ben. E hadjáratokban körülbelül 5000 magyar katona vett részt, kiknek hősiessége nagyban hozzájárult a győzelemhez.

Ismét együtt látjuk tehát küzdeni a magyarokat és lengyeleket messze-messze északon Oroszország zimankós, tundrás vidékeiben, mint egykor messze délen a várnai síkon és a mohácsi csatában a törökökkel szemben. Ez szimbóluma annak, hogy a két nemzetnek közös hivatása volt a nyugati kultúrának védelme a keletről jövő támadásokkal szemben.

Jelképe a magyar-lengyel fegyverbarátságnak a Békés család, mely Báthory István idejében oly nagy katonai szerepet játszott Lengyelországban. A család feje, Gáspár, nagyon eredményesen támogatja Báthory Istvánt a Danzig elleni háborúban és hősiiesen küz-

dött az oroszokkal szemben Polocknál, öccse, Gábor pedig Pszków várának osrománál esett el. Gáspár fia, László pedig résztvett a lengyelek svédországi hadjáratában, hol fogságba is esett, ott küzdött Zamoyiski kancellár oldalán a byczynai ütközetben Miksa ellen és * ott látjuk őt a Mihály moldvai vadja elleni háborúban is.

Már ebben az időben észrevették őseink a két nemzet jelleme és mentalitása közti hasonlóságot, ami nagyon megkönnyítette a két nemzet közti közeledést és megértést. Nagyon jellemző ebben a tekintetben Báthory István követeknek beszéde 1575 november 13-án a lengyel királyválasztó gyűlésen. E követek többek között azért is ajánlják a lengyeleknek Báthory Istvánt, mert nagyon sok hasonlóság van a magyar és lengyel nemzet közt, ami megkönnyíti a megértést. A követek reámutatnak a két hasonlóságra, mely erősebbé teszi a barátságot; szokásaik, törvényeik és még a ruházatuk is nagyon hasonló, fegyverzetük, katonai fegyelmük, vallásuk, szabadságszeretetük és életmódjuk majdnem ugyanaz. Ezenkívül reámutatnak a két ország szomszédságára, az örökös barátságra (perpétua Concordia) és a segélyadás könnyűségére, melyek megerősítik a két országot.¹⁵

A magyarok és lengyelek jellemének és természetének hasonlóságát észrevette Szántó István, a híres jezsuita is, aki azt tolmácsolt; a pápának, hogy a „Collegium Germanico-Hungaricum“ helyet¹ magyar-lengyel kollégiumot szervezzenek, mert a magyarok gondolkodása közelebb áll a lengyelekéhez, mint a németekéhez. Szántó olj fontosnak találta ezt, hogy még Báthory Istvánt is reábirta, járjon közbe XIII. Gergely pápánál ebben az ügyben. Báthory csakugyan megbízta ezzel unokaöccsét, Báthory Endre várnai kanonokot, amikor ez 1583-ban Rómába utazott a pápához, de fáradozása, eredménytelen maradt,¹⁶

Említettük, hogy Báthory előbb meg akarta erősíteni Lengyelországot, hogy aztán annak segítségével felszabadítsa Magyarorszá-

¹⁵ „Ceterum, que de re tota promptius iudicare regni ordines passent, duo argumenta ab regnorum conjunctione et personae qualitate sumpta, obiter addemus. Prima est regnorum Hungáriáé et Poloniae conformitas, quae firmiorem reddet amicitiam, mores utriusque gentis, leges habitusque ferme similes, arma yero militaris disciplina, religio, libertás et vivendi ratio plane comunia; vetus praeterea societas, regnorumque utriusque facta vicissitudo, perpétua concordia et suppetiarum ferendarumv facilitas, quae omnia animos vehementer conciliare et régna stabilire soient.“ Dr. Szádeczky Lajos, Báthory István lengyel királlyá választása.. Budapest, 1887. 317. 1.

¹⁶ Dr. Joseph Kolberg, Beiträge zur Geschichte des Kardinals und Bischofs von Ermland Andreas Báthory. Braunsberg, 1910. 11. 1.

got. Sajnos, a korai halál megakadályozta őt nagy terveit keresztülvitelében, annyit azonban mindenestre elért, hogy az orosz veszedelmet két évszázadra elhárította Lengyelországtól.

Nem hiába nevezi őt a krakói székesegyház királysírhajói közt elhelyezett díszes szarkofágon olvasható sírirat „Pater patriae“ nek s nem hiába végződik az István király érdemeit magasztaló irat e szavakkal: „O mors invida non extinguēs virtutem Bathoream, immortalis est“.

Báthory István halála után az erdélyi fejedelmek nagy része arra törekedett titkon vagy nyíltan, hogy Báthory példájára a lengyel királyi trónra kerüljön és Lengyelország segítségével felmentse Magyarországot.

De lengyel részről is voltak olyanok, kik erdélyi fejedelmeket akartak királyuknak s úgy Boeskay Istvánnak, mint Bethlen Gábornak és I. Rákóczy Györgynek voltak párthívei Lengyelországban, mert azt tartották, hogy ez kedvező volna Lengyelországra nézve.

Nagyon jellemző e tekintetben Wisniowiceki Jeremiás herceg nyilatkozata, mikor IV. Ulászló halála után szóba került I. Rákóczy György esetleges jelölése a lengyel trónra.

Ő ezeket mondja I. Rákóczy Györgyről: „Isten engem úgy segeljen, ha csak a vallás nem volna akadály, mivel nem katolikus, Rákóczy fejedelemnél arravalóbb királyt nem találhatunk, különösen ezen zavaros viszonyok között, midőn oly ellenségünk van, ki hatalmas és nagy sikerei miatt elbizakodott; de meg pénzünk sincs, sem gyakorlott katonaságunk (hogy mit érnek újoncaink, a múltkori vállalkozás mutatta). Ez azonban érettkorú, éppen olyan éleselméjű, érett megfontolású, jól tud tekintélyt tartani, szerencsés hadakozó, minek tanúbizonyságát megmutatta a római császár ellen való háborújában, nagy serege, kincstára van; a mi legközelebbi szomszédunk, ki mindig figyelmes volt irányunkban s jól ismeri szokásainkat s törvényeinket. Így vezeti ő erdélyi fejedelemségét, melynek törvényei nem igen különböznek a mieinktől. Olyan királyra van szükségünk, kit kiváló tulajdonságai miatt nemcsak szeretünk, hanem tisztelünk is. Általában pedig egy külföldi fejedelem sem jöhet olyan gyorsan segítségünkre, mint ő; azonfelül, mivel a török porta hűbérese, ugyan ki tudná nálánál könnyebben elvonni a tatárokat a kozákoktól? Pedig, ha ellenségeink ezen szövetkezése szétbomlanék, csupán a kozákokat mi magunk is megfékezhetnek. De különben is nincs nép, nincs nemzet, mely a lengyelekkel szokásaira és természetére nézve annyira egyeznék, mint a magyar; ugyan-

olyan fegyvereik vannak, egyforma a harcolási módjuk, életmódjuk is azonos, sőt néhány évvel ezelőtt ruházatuk is olyan volt, mint aminő most a magyaroké. (A mostani ruhánkat csak kölcsönvettük a tatároktól, kiket néhányszor megvertünk, most azonban ezek azt sajátjukként ugyancsak busásan visszaveszik tőlünk.) Szóval egyetlen néppel sem egyezünk annyira, mint a magyarral, mellyel egyébiránt is sok összeköttetésünk volt; és amikor elődeink nem hibáztak akkor, midőn ugyancsak az Erdélyből való Báthory Istvánnak ajánlották a birodalom koronáját, mert igen szerencsésen és dicséretesen uralkodott, úgy most Rákóczy uralma alatt is hasonló reményeket táplálhatunk, hacsak, mint említettem, vallása akadályul nem szolgálna. De nincs kizárva, hogy megteszi azt, mit III. Zsigmond is megtett, midőn neki a lengyel koronát azzal a feltétellel ajánlották fel, hogy elhagyván luteránus vallását, a katolikus hitre térjen: „A lengyel királyságért nemcsak katolikus, de még jezsuita is lennék. S úgyis tett.”¹⁷

Rákóczy György jelöltségére nem került a sor váratlan halála

¹⁷ Dr. Lukincli Imre I. Rákóczy György és a lengyel királyság. Budapest, 1907. 57. 1. A latin eredetiben így hangzik: „Tacto pectore, sic me Deus, inquit, amet (nisi obstaret Religio, quod non sit Catholicus) nullum poesemus accomodatiorem nobis adinvenire regem Principe Rakocio; hac praecipue rerum tempestate, dum hostem habemus, tarn potentem, et prospéras successibus usque adeo elatum; interim destituimur pecunia, et milite veterano, (quid autem Tyrones valeant, nuperrima docet expeditio). Ille vero aetate est maturus, nec minus meturi iudicii, maturi consilii, auctoritatem suam tueri bene gnarus, bellator fortunatus (cuius rei specimina in bello contra Imperatorem Romanorum edidit) potens armis, potens thesauris. Yicinus proximus, nostri semper observans, consuetudinum et legum nostrarum non ignarus, Regnum Transylvaniae legibus non multum dissimile nostris, féliciter dirigens. Nobis autem tali opus est Rege, quem propter Virtutes non amemus tantum, sed et veneremur. Ex omnino nullus exterorum Principum in succursum nobis venire ita cito atque ille possit. Praeterea cum sit Portae Ottomanicae Feudatarius, Tataros a Cosaccs abstrahere, quis illo facilius possit? quod si Liga haec nostrum nostrorum dissolveretur, Cosaccos solos etiam propriis viribus compescere possemus. Caeterum nulla gens, nulla natio cum moribus et genio Polonorum' est coniiirmior, atque Hungarorum. Genus armorum idem, modus bellandi idem, victus ratio eadem, amictus ante pauculos anno», is, qui nunc et Hungaris, nobis quoque fuit, (hunc, quo nunc utimur, tantum mutuaveramus a Tataris, alioquoties profligatis; sed nunc eum tanquam suum, et quidem magno foenore recipiunt a nobis) uno verbo, nulla cum gente magis convenire possemus, quam cum Hungarica: cum qua alias etiam multa nobis intercedunt commercia. Et quemadmodum non erraverant nostri praedecessores, ' ' quahdo similiter ex Transylvania, Stephano Bathoreo Coronam Regni contulerant; nam felicissime et laudatissime Regno praefuit, ita nos quoque sub Rakocio idem nobis polliceri possemus: dummodo prout dixi, Religio non obstaret. Sed fortassis ille etiam id faceret, quod fecerat Sigismundus III. qui, cum ei ad Coronam Regni oblata fuisset vocatio, ea conditione, ut renuntiando Lutheranae Religioni, profiteretur Catholicam, dixerat: Propter Regnum Poloniae non tantum Catholicus, sed et Jesuita fiam. Et omnino dicta sua reipsa probavit.“ Samuel Grondski, *História belli Cosacco-Polonici*. 1789 82—84. 1.

miatt, de Wisniowiecki nyilatkozata megmaradt mint jellemző bizonyossága annak, hogy a lengyelek mily kedvezőnek tartották az erdélyi fejedelemnek a lengyel trónra való jelölését s jellemzők érvei is, melyeket felhozott.

Azonban amennyire érthető volt az erdélyi fejedelmeknek a lengyel trónra való törekvése, hogy ily módon Magyarországot felszabadítsák, oly annyira megbocsáthatatlan hiba, sőt bűn volt az, amit a nagyravágyó, kalandor természetű II. Rákóczy György követett el 1657-ben, midőn X. Károly svéd királlyal szövetségelt Lengyelország felosztására és hadjáratot vezetett Lengyelország ellen. Szégyenletes vereség és csúfos kudarc lett e hadjárat vége, mert X. Károly cserbenhagyta és a lengyelek úgy megverték őt, hogy alig tudott hazajutni Erdélybe. Örök időkre gyűlölte tette a Rákóczy nevet a lengyelek előtt.

A XVII. századi magyar-lengyel viszonyokról szólva, meg kell emlékeznünk az 1683-ik évről, midőn Sobieski János lengyel király Bécsset felmentette a törökök ostroma alól, Párkánynál megverte a törököket és felmentette Esztergom várát, amivel megkezdődött a felszabadító háború. Sobieski itt nagy történelmi missziót teljesített a nyugati kultúra és a keresztény civilizáció védelmében. Mi magyarok hálás emlékünkből tartjuk Sobieski nevét, kinek győzelme oly fontos fordulópontot jelent hazánk történelmében.

Érdekes, hogy míg a litván Jagelló és a svéd "Waza családból származó lengyel királyoknak nincs érzékük a magyar kérdés iránt, a tiszta lengyel eredetű Sobieski már nagy szolgálatokat tesz Magyarországnak.

Szoros kapcsolatok létesülnek hazánk és Lengyelország közt II. Rákóczi Ferenc idejében, ki Lengyelországba menekült a bécs-újhelyi börtönből való szükése után s onnan indította meg felkelését. Ő Lengyelországra akart támaszkodni és II. Ágost lengyel királynak ajánlotta fel a magyar koronát, de ez mint német származású uralkodó (szász választófejedelem) nem akart a Habsburgokkal szemben fellépni.. Ismét látjuk, hogy az idegen származású lengyel királynak nincs érzéke a magyar kérdés iránt.

A Rákóczi-felkelés leverése után a fölkelők nagy része Lengyelországba menekül, úgy ahogy az Árpádok óta — Endre, Bé)la és Levente óta — menekültek a magyarok, ha üldözték őket. Felhangzik a kuruc nóta: „Fordulj kedves lovam Lengyelország felé“.

II. Rákóczi Ferenc felkelése után a nemzet kibékül a dinasztia-

val és békés, nyugodt idők következnek, az ország területileg egyesül, de a nemzeti politika szempontjából bizonyos letargiába süllyedt a nemzet s a külpolitikai vezetés továbbra is Bécs kezében maradt; abba a magyarnak beleszólása nem volt. Magyarországnak nem volt külpolitikája s nem volt beleszólása a külpolitikához akkor, midőn Lengyelország felosztása bekövetkezett. De még alkotmányos élet sem volt akkor Magyarországon, tehát a nemzet nem is tudott állástfoglalni Lengyelország felosztásával szemben.

Ki tudja, talán nem következett volna be Lengyelország felosztása, ha déli határán erős, független Magyarország lett volna!

Itt azonban reá kell mutatnunk egy körülményre, mely ha talán nem is idézte elő Lengyelország első felosztását, de siettetete azt s ürügyül szolgált Nagy Frigyesnek és II. Katalinnak, hogy Lengyelország felosztását szóbahozzák.

Ez a Lengyelországnak 1412-ben elzálogosított 16 szepesi város kérdése volt. A lengyelek azt a hibát követték el, hogy göresöisen ragaszkodtak ezekhez a városokhoz, dacára annak, hogy magyar részről számtalanszor tettek kísérletet azoknak visszaváltására, de a lengyelek hallani sem akartak róla. Közben 1769-ben történt, hogy Mária Terézia a keleten pusztító pestis behurcolása ellen kordont vonatott végig az egész magyar határon s ennek folyamán elvágta a {szepesi városokat Lengyelországtól. A szepesi városoknak Lengyelországtól való elszakításával kapcsolatban azután Seeger alezredes azt állította, hogy a szandeci és nowytargi területre is joga van Mária Teréziának, mert ez valamikor Magyarországhoz tartozott és azt javasolta, hogy ezt a területet is szállják meg a királynő csapatai, ami tényleg meg is történt.

Eme tiszta lengyel területnek megszállása aztán ürügyül szolgált a porosz királynak és a cárnőnek, hogy ők is vegyenek el lengyel területeket s ezzel megtörtént Lengyelország első felosztása.¹⁸

Ha a lengyelek átengedték volna a szepesi városokat Magyarországnak s nem ragaszkodtak volna hozzájuk göresösen, nem történt volna meg a szandeci és nowytargi terület megszállása sem s így sem Nagy Frigyesnek, sem pedig II. Katalin cárnőnek nem lett volna ürügye a felosztáshoz. Nagyon valószínű azonban, hogy más ürügyet kerestek volna, mert minden áron meg akartak erősödni Lengyelország kárával.

¹⁸ Bővebben lásd: Divéky Adorján. A Lengyelországnak elzálogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben, Budapest, 1929.

Lengyelország felosztása után tovább élt a magyar-lengyel barátság szükségének tudata.

Az 1830—31-i lengyel felkelés idején a magyar nemzet kimutatta rokonszenvét a lengyelek iránt, de konkrét segítséget nem tudott adni, mert Metternich Oroszországra való tekintettel mindent elkövetett, hogy e megnyilvánulást elfojtsa. Ennek dacára, mint tudjuk, Bars megye kezdeményezésére több mint 30 megye fejezte ki rokonszenvét a lengyelek iránt. Ekkor — 1831 június 23-án — szólalt fel Zemplén megye gyűlésén Kossuth Lajos is és mondott ^Lelkes beszédet a lengyelek érdekében.¹⁹ Ismeretes az is, hogy nem kisebb férfiak, mint Deák Ferenc és Kölcsey Ferenc szólaltak fel 1833-ban a lengyelek érdekében.²⁰

De lengyel részről is találkozunk azzal a meggyőződéssel, hogy Magyarország függetlensége előmozdítja Lengyelország függetlenségét is. Ezért vesznek részt a magyar szabadságharcban Bem, Dembinski, Wysocki és Bulharyn lengyel tábornokok, meg a lengyel légió. Bem tábornoknak érdemeit a magyar szabadságharcban, nem szükséges felsorolnunk, hisz azt minden magyar ember ismeri. Szép szimbóluma a magyar-lengyel barátságnak az, hogy Bem tábornoknak szárnysegéde a magyar nemzet legnagyobb költője, Petőfi Sándor volt.

A katonai segítségen kívül még politikailag is akarták segíteni a lengyelek a magyarokat, amennyiben a Párizsban élő Czartoryski Ádám herceg ki akarta békíteni a délszlávokat a magyarokkal, hogy ezek annál könnyebben küzdhessenek szabadságukért.

Az arisztokrata Czartoryskin kívül a lengyel demokraták is érdeklődtek Magyarország iránt, mert a demokrata párizsi lengyel emigráció lapjában, a „*Demokrata Polski*”-ban pompás cikkek jelentek meg 1849-ben ilyen címen: „*Lengyelország és Magyarország*”,²¹ mely nagy történeti tudással és oly találóan jellemzi a magyar-lengyel viszonyt, hogy annak sok tételét ma is aláírhatjuk.

E cikkeket minden valószínűség szerint *W or cell Szaniszló gróf*,

¹⁹ Kossuth e beszédét Kossányi Béla dr. országos levéltárnok találta meg a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában s közölte lengyel fordításban: „Mowa Ludwika Kossutha wygłoszona w sprawie polskiej na zebraniu w Komitacie Zemplén dn. 23-go czerwca 1831 roku.” Különnyomat a „Przeglad Wspólczesny” 125-ik számából, Krakow, 1932.

²⁰ A magyar megyék mozgalmát a lengyelek érdekében, valamint a lengyelek köszönetét a magyar nemzet ezen lovagias fellépéséért bővebben ismerttettem „Magyarok és lengyelek a XIX. században” (Budapest, 1919) című munkámban?

²¹ E cikkek az illető folyóirat 1849 június 23-i, július 14-i és 28-i számában jelentek meg.

a lengyel emigráció kiváló tagja írta, ki egyúttal a „Demokrata Polski“ szerkesztője is volt s ki állandó érintkezésben állott a magyar emigrációval, elsősorban Teleki László gróffal, azután pedig az ötvenes években Kossuthal működött együtt Angolországban.²²

E cikkek oly találóak és tanulságosak, hogy érdemes belőlük a legjellemzőbbeket idéznünk.

A cikkek azzal kezdődnek, hogy „a lengyel és magyar hegyi lakók máma csakúgy, mint évszázadokkal ezelőtt hisznek abban, hogy Szent Adalbert és Szent István átok terhe alatt állapították meg a Beszkidek vízválasztóját a két nemzet határanak: jaj annak, ezen és a túlvilágon, aki megsértené e határokat, aki a becsületes szomszéd-ságot és az örök békét megzavarná.”²³

Azután reámutat arra, hogy „valahányszor az ősi magyar-lengyel politikai hitvallás ellen vétettek, előbb vagy utóbb mindig bűnhődés követte a vétkes tettet, sohasem hagyva azt büntetlenül.“ Azután felsorol több ilyen esetet a történelemből, így pl. mikor Ferdeszájú Boleszláv a magyar nemzet tiltakozásának ellenére Borist akarta a magyar trónra ültetni, vereséget szenvedett. Jagelló Kázmér fiát akarta a magyarokra reáerőszakolni és alig tudta elkerülni a csúfos megveretést.¹ Rákóczi Lengyelország felosztására törekedett, amire Czarniecki karddal diktálta neki Miedzyborzban a szégyenletes kapituláció feltételeit.

„És ezen közös politikai hitvallás — írja tovább — átélve a vereségek és győzelmek közel ezeréves múltját, a nemzedékek, a kormányok és érdekek változását, sőt az állami függetlenség és önállóság elvesztését, hogy úgy mondjam, nemzeti ösztönévé lett úgy a lengyeleknek, mint a magyaroknak.“

Azután kimutatja a történelemből, hogy mily gyakran segítettek egymást kölcsönösen a magyarok és lengyelek. „A két nemzetnek — írja tovább — annyszor együtt kiontott vére, ez a fegyveres komság jó és balsorsban nemzeti barátságra és politikai egyesülésre vezetett.“

Nagyon szépek ama szavai, melyeket a két nemzet közös soráról mond: „nem üres, sem véletlen rokonérzés, hanem nyolc évszázad történelme kapcsolja össze a magyarokat és lengyeleket; közös vereségeknek és győzelmeknek, a nagyságnak és a közös, hát

²² Boleslaw Limanowski, Stanislaw Worcell, Krakow, 1910. 241. l.

²³ Divéky Adorján, Egy lengyel publicista a magyar-lengyel viszonyról. Különlenyomat az „Új Magyar Szemle“ 1920 októberi számából. A többi idézet is e cikkemből veszem.

nem egyidejű megaláztatásnak emléke köti őket össze; az európai küldetésnek hosszú közössége kapcsolja őket össze. Mind a két nemzetnek közös barátai és ellenségei lesznek, mert az mentalitásukból és a földrajzi helyzetből következik. Egyszerre emelkedtek, egyszerre virágoztak, egyszerre hanyatlottak, azért ismét egyszerre fognak újjászülni és kizöldelni, dúsabban mint egykoron.“

Gyönyörű az a hasonlata, melyet a két nemzetről mond: „Magyarország és Lengyelország olyan, mint két százados tölgy, melyek egymás mellett nőttek fel, de melyeknek gyökerei messze széjjelágazva a föld alatt láthatatlanul összefonódtak és összenőttek. Innen van az, hogy az egyiknek életereje feltétele a másik életének és egészségének.“

Más helyen viszont a következő gondolatokkal találkozunk: „A nemzetek politikájában minden kölcsönösen kapcsolódik. Az egyiknek léte, feltétele és kezessége a másik létezésének. Ez a szolidaritás látható a magyar és lengyel történelemben.“

Tovább így ír: „Lengyelországnak és Magyarországnak közös földrajzi alapja van a Kárpátokban. Az alapelv vagy törekvés, mely a Kárpátok egyik oldalán győzedelmeskedett, csak akkor állandósulhat és szilárdulhat meg, ha a második oldalon is győzedelmeskedik. Mind a két nemzetnek ugyanama küldetése és hivatása van és szolidaritásán teljesíteni kell azokat. Az egyiknek életképessége a másiknak életképességétől függ. Lengyelország felosztása talán nem következett volna be, ha Magyarország független lett volna, sem Magyarország elnyomtatása független és erős Lengyelország mellett. Az egyik nemzetnek jó vagy balsorsa a másik nemzetnek is jó vagy balsorsa.“

Egy másik cikkében²⁴ meg ezt írja többek közt: „Lengyelország kialakulásának elején, keletről és nyugatról fenyegetve, képes lett volna-e ellentállani a két oldalról jövő szorításnak, ha nem lett volna széles és biztonságos háta? A magyar szövetség volt az a hát és egyúttal Hős Boleszláv politikájának tengelye.“

Látjuk ezekből az idézetekből, hogy e nagy műveltségű, mély gondolkodású s nagy történelmi tudású lengyel politikus mily meggyőzően írt a magyar és lengyel nemzet érdekközösségéről.

Ez a meggyőződés hatotta át a galíciai lengyel politikusok egyik legki valóbbját, a nemesen gondolkodó *Smolka Ferencet*, ki 1861-ben bátor s nagy beszédet tartott a bécsi Reichsrathban a magyar alkot-

²⁴ A Demokrata Polski 1849 május 5-i száma.

mány érdekében. Ekkor írta ő az őt üdvözlő magyaroknak: „A Ti ügyetek a mienk, a mi ügyünk a Tiétek!”²⁵

Az 1863-i lengyel felkelés idején viszont *Kossuth Lajos* követett el mindent, hogy Európa foglalkozzék a lengyelekkel és segítse őket,, mert ettől remélte Magyarország függetlenségének visszaszerzését. Kossuth felajánlotta a lengyel nemzeti kormányának azt a 20 ezer fegyvert, melyet III. Napoleon 1859-ben a tervezett magyar felkelés, részére küldött. Ezenkívül magyar légiót akart szervezni a lengyelek részére és kiáltványt adott ki a Galíciában állomásozó magyar katonákhoz, melyben felhívja őket, hogy legyenek segítségére az oroszok ellen küzdő lengyel felkelőknek.²⁶

Kossuth Lengyelország felszabadításának ügyét össze akarta kapcsolni a magyar kérdéssel s azért mindent megmozgatott, hogy a lengyelek ügye európai kérdéssé váljék s elsősorban Olaszországot és III. Napóleont igyekezett megnyerni ez ügynek.

Kossuth azt ajánlotta a lengyel forradalmi kormányának, hogy a fölkelést terjessze ki Galíciára is, mert amíg a lengyelek csak az oroszokkal küzdenek, Európa nem fog velük törődni. Ha ellenben Galíciára is kiiterjesztik, európai kérdéssé válik s akkor reményük lehet, hogy Európa beleavatkozik az ügybe.

Kossuth azt tervezte, hogy ha a lengyel felkelés Galíciára is kiterjed, a magyarok is megmozdulnak és az olaszok is Ausztria ellen lépnek fel. így Európa kénytelen lesz úgy a lengyel, mint a magyar kérdéssel foglalkozni s mind a két nemzet nyerhet vele.²⁷

E tervek azonban nem valósultak meg.

Azonban nemcsak Deák és Kossuth voltak lengyelbarátok a nagy magyar államférfiak közül, hanem *idősb Andrassy Gyula gróf* is, aki erélyesen támogatta a lengyeleket nemzeti törekvéseikben, mert azt tartotta, hogy ha a kettős monarchia engedményeket tesz a lengyeleknek nemzeti téren, akkor ők gátat fognak alkotni a pánszlávizmus ellen. Ezért támogatta őket 1869-ben, midőn az ú. n. „galíciai rezolúció“ keresztülviteléről volt szó, vagyis a lengyel nyelv alkalmazásáról a közigazgatásban, az igazságszolgáltatásban és az iskolázásban. Bécs nem akarta ezt elfogadni s akkor a lengyelek elküldték Ziemialkowski Flóriánt, a későbbi minisztert Pestre Andrassy Gyulához, kérve támogatását Ferenc Józsefnél. Andrassy ezt meg-

²⁵ Divéky Adorján, Magyarok és lengyelek a XIX. században. 81. l.

²⁶ Kossuth Lajos, Irataim az emigrációból. Budapest, 1895 V. kötet, 389—493. l. és Divéky A. Id. mű 83—91. l.

²⁷ Id. művek.

ígérte és csakugyan keresztül is vitte, hogy az uralkodó teljesítette a lengyelek kérését, aminek rendkívül nagy jelentősége volt a lengyelekre nézve.²⁸

Andrássy lengyelbarát politikájának köszönhetik a lengyelek, hogy Galicia a lengyelek Piémont jává vált, mert ő volt az, aki meggyőzte Ferenc Józsefet, hogy úgy Ausztriának, mint Magyarországnak érdeke, hogy a lengyelek elégedettek legyenek, mert akkor a kettős monarchiához fog húzni a lengyelek túlnyomó része.

De lengyel részről is találkozunk ebben az időben oly megnyilvánulással, mely mutatja, hogy részükről is érezték, mily nagy jelentősége van Magyarországnak a lengyelekre nézve.

Ugyanis 1870 május 3-án a lengyelek nemzeti ünnepén *Czartoryski Wladyslaw herceg* a párizsi Lengyel Történelmi és Irodalmi Egyesületben beszédet tartott, mely igen nagy hatást tett Magyarországon, mivel elvetette a pánszláv politikát és Magyarország mellett nyilatkozott. Ezeket mondta a többek között: „A legfőbb dolognak tartjuk Szent István királyságának egységét és teljességét. Ez reánk nézve befejezett és visszavonhatatlan dolog, mely minden vitán felül áll.“ Tovább így nyilatkozott: „Magyarország reánk nézve jövő épületünk alapköve, a mi támaszpontunk és szövetségünk jó és balsorsban egyaránt. Lehetetlenség reánk nézve a csehekkel való barátság.“²⁹

A világháború alkalmat adott a magyar nemzetnek, hogy újra bebizonyítsa rokonszenvét a három részre tépett nemzet iránt, melynek reménye volt most, hogy újra feltámad és független országot alkothat, ami a magyar államérdekek szempontjából elsősorú fontossággal bír,

A magyar nemzet érezte ezt és különböző módon igyekezett előmozdítani a lengyel kérdést.

A magyar nemzet érdeklődése a lengyel kérdés iránt a következőképpen mutatkozott:

1. *Magyar légió* szervezésének terve mindjárt a háború elején.
2. *A vármegyék nyilatkozatai* a lengyelek érdekében.
3. *Magyar politikusok* felszólalásai a lengyelek érdekében a magyar országgyűlésen.
4. *Andrássy Gyula gróf* akciója a lengyelek érdekében.

²⁸ Pamietniki Floriania Ziemiakowskiego, Krakow, 1904.:5S—.'59. I. f's Divéky Adorján Id. mii 91—97. 1.

²⁹ Stanislaw Kozmian, Podróze polityka, Krakow, 1905. 74. 1. és Divéky Adorján, Magyarok és lengyelek a XIX. században, 94. 1.

5. *Magyar akció* a chelmi föld elszakítása és Galícia kettéosztása ellen.

Ami a magyar légió szervezését illeti, *Nyáry Albert bárónak*, a Magyar-Lengyel Egyesület elnökének lelkiismereti előtte a szabadságharcbeli lengyel légió eszméje lebegett s e légió mintegy viszonzása lett volna a lengyelek 1848—49-iki szerepének.

Nyári Albert báró mindjárt a világháború kitörése után emlékirattal fordult a magyar kormányhoz, melyben *magyar légió szervezésének engedélyezését kérte*, mely légió a lengyel légió parancsnoksága alatt lett volna. A légió szervezése igen nagy lelkesedést keltett a lengyelek körében s Tisza István gróf sem volt ellene ennek a tervnek, de azután Bécsnek vagy Berlinnek tiltakozása következtében nem lehetett a légiót megszervezni. Az a néhány száz magyar, aki közben jelentkezett a légióba, a lengyel légióhoz csatlakozott.³⁰

A másik megnyilatkozása a magyar nemzet rokonszenvének a *magyar vármegyék nyilatkozatai* voltak a lengyel kérdés kedvező megoldása érdekében. Ugyanis *Nyáry Albert báró* kezdeményezésére a Magyar-Lengyel Egyesület azzal a kéréssel fordult 1915-ben a magyar vármegyékhez, hogy támogassák a lengyel ügyet, mire több mint harminc vármegye nyilatkozott és kívánta a lengyel kérdés kedvező elintézését. Igen sok törvényhatóság nyilatkozott rendkívül lelkesen s köztük legszebben és legbátrabban Kolozsvár városa, mely az önálló, független és szuverén Lengyelország visszaállítását követelte.³¹

E két akción kívül fel kell említenünk a *magyar képviselőházban elhangzott beszédeket*, mert a magyar parlament nagyon élénken foglalkozott a lengyel kérdéssel. Három év lefolyása alatt (1915—1918) nem kevesebb, mint 25 alkalommal szólaltak fel egyes magyar képviselők, kik az összes pártokat képviselték, kivéve a szocialistákat, kik közül egyetlen egy sem szólalt fel a lengyelek érdekében.

A legkiválóbb magyar politikusok emeltek szót Lengyelország érdekében, mint Apponyi Albert gróf, Andrássy Gyula gróf, Ugron Gábor, Huszár Károly, Giesswein prelátus, Batthyány Tivadar gróf és még többen.³²

³⁰ Bővebben: A. Divéky, *Co chcieli zrobic i zrobili Wegrzy dia Polski w okresie wojny*, Warszawa, 1934. Különnyomat a „Násza Przyszlosc“ 1934-iki évfolyamából, 4—8. l.

³¹ Dr. Jan Dabrowski, *Sprawa polska na Wegrzech*, Piotrków, 1917. 83 l. és Divéky, *Id. mű* 9—15.

³² Divéky, *Id. mű* 22—33. Az összes beszédek megjelentek lengyel fordításban a következő munkában: *Sprawa Polska w Parlamencie Wegierskim* 915—1918. Warszawa, 1920.

E beszédek bizonyítják, hogy a magyar nemzet képviselői mily nagy megértéssel és rokonérzéssel voltak a testvér lengyel nemzet sorsa iránt. A magyar képviselőházban igen bátor beszédek hangzottak el a lengyelek érdekében s a magyar parlament volt az egyetlen egész Európában, hol a lengyelek érdekében felszóltak.

Rendkívül sokat tett a lengyelek érdekében *Andrássy Gyula gróf*, ki felolvasásaival, cikkeivel és a képviselőházban elmondott mélyértelmű beszédeivel mutatta ki a lengyel kérdés rendkívül fontosságát Magyarországra nézve és követelte Lengyelország függetlenségének visszaállítását.³³

Andrássy annyira exponálta magát a lengyel kérdésben, hogy köztudomás szerint e miatt nem lett külügyminiszter, mert Berlin tiltakozott ellene.

Föl kell még említenünk *Magyarország állásfoglalását a chelmi kérdésben és Galícia kettéosztásának kérdésében* a szerencsétlen brzeszi béke után.

Mind a két kérdésben a magyar érdek szinte azonos volt a lengyel érdekekkel, mert a chelmi földnek elszakítása Lengyelországtól és Ukrainához való csatolása, valamint Kelet-Galicának ukrainizálása rendkívül veszedelmes volt magyar nemzeti szempontból, tekintettel a rutén földre, melynek a nagy ukrán aspirációk szerint Ukrainához kellene tartoznia. A lengyelségnek nyugatra való szorítása és az ukrán elemnek nyugatra való előtörése, mint azt a brzeszi békében tervezték, rendkívül nagy veszedelmet jelentett Magyarországra nézve s azért úgy a magyar hivatalos körök, mint a magyar politikusok is, elsősorban pedig Andrássy Gyula gróf mindent elkövettek, hogy e káros béke határozatai ne lépjenek életbe.

A magyar parlamentben is többen szólaltak fel e béke ellen és kimutatták annak káros voltát úgy Lengyelországra, mint Magyarországra nézve.

Ezenkívül a magyar sajtóban is megjelentek oly hangok, melyek reámutattak az ukrán veszedelemre és hangoztatták, hogy a magyar és lengyel érdek teljesen egyezik abban, hogy a lengyel határ minél messzebb legyen keleten. Idősebb Andrássy Gyula gróf politikáját kell követni, aki a lengyel nemzetet védőgátnak tartotta a moszkvai pánszláv törekvések ellen.

Hogy az erélyes magyar tiltakozásnak megvolt a maga hatása, azt megerősítette Huyn grófnak, Galícia helytartójának nyilatkozata is, aki a lengyel politikusokkal való tárgyalásai alkalmával

³³ Divéky, Id. mű 14—20 l.

(1918 március 7-én) arról biztosította őket, hogy Galícia kettéosztásáról szó sem lehet, mert a *magyarok a legerélyesebben tiltakoznak ellene*.⁵⁴

Ebben az időben jelent meg Andrassy Gyula grófnak „*Der Frieden im Osten*“ című cikke (1918. III. 10.) a „*Neue Freie Presse*“ hasábjain, hol kritizálva a békét azt írta többek között: „Természetes dolog, hogy a lengyel-ukrainai határ kérdésében a lengyel érdek egyezik a mi érdekeinkkel. Azt kell ugyanis kívánnunk, hogy a lengyel határ egyúttal a mi határunk is legyen.”⁵⁵

A fent felsorolt akciók kétségtelen bizonyítékai annak, hogy a magyar nemzet túlnyomó része rokonszenvezett a lengyelekkel és hogy volt megértése a lengyel kérdés iránt és átérezte annak nagy fontosságát Magyarországra nézve.

A lengyel kérdésben legmesszebb ment *Batthyány Tivadar gróf*, aki az összes egykor elszakított lengyel területek egyesítését kívánta, tehát a porosz uralom alatt levő területet is.

A lengyelbarát iránynak legkiválóbb képviselője *Andrassy Gyula gróf* volt, aki követte nagynevű atyjának politikáját, mely a lengyelek támogatásában állott az orosz pánszlávizmussal szemben.

Ifj. Andrassy Gyula elsődü fontosságúnak tartotta a lengyel kérdés kedvező megoldását, a lengyelségnek Oroszországtól való elszakítását és megnyerését a kettős monarchia részére.

Andrassy a magyar-osztrák-lengyel trializmus mellett volt, mert azt tartotta, hogy a kettős monarchia megerősödik Lengyelország csatlakozásával és hatalmas — 70—80 milliós — blokkot fog alkotni az orosz és a német hatalom között. Andrassy azért is akarta még a lengyelekkel való trializmust, mert attól tartott, hogy akkor esetleg a németek teszik rá a kezüket Lengyelországra s azért akarta megnyerni a lengyeleket a kettős monarchiának.

Andrassy nem félt a trializmustól, mert azt tartotta, hogy a lengyelek inkább velünk fognak tartani, mint Béccsel.

Andrassy élete végéig hűen kitartott ezen lengyelbarát politikája mellett s azt mélyenjáróan okolta meg.

Andrassy oly fontosnak tartotta a magyar-lengyel jó viszonyt s együttműködést, hogy szerinte ezt a kérdést nem szabad más kérdéssel összekapcsolni és tekintet nélkül arra, hogy milyen viszonyban vagyunk Németországgal, kell törekednünk a Lengyelországgal való jó viszonyra és együttműködésre.

⁵⁴ Divéky, id. mű, 37. l.

⁵⁵ U. ott.

Ezzel teljesen ellenkező állásponton volt *Tisza István gróf*, aki minden erejével küzdött a magyar-osztrák-lengyel dualizmus ellen, mert a magyar-osztrák dualizmust dogmának tartotta s az volt a nézete, hogy ha dualizmus lenne, akkor a lengyelek Ausztriával tartózkodnának, nem pedig velünk.

Tisza nem ismerte jól a lengyeleket; ő az osztrákbarát Bilinskin keresztül látta a lengyeleket s azt hitte, hogy a lengyelek mind osztrákbarátok lesznek.

A lengyeleket mélységesen elkésérítette az, hogy Tisza István megakadályozta a lengyelekhez intézett kiáltvány kiadását, mellyel Ferenc József hozzájuk akart fordulni a háború elején, Lengyelország visszaállítását ígérve nekik.³⁶ Ez a kiáltvány már régen meg volt ígérve a lengyeleknek az Oroszországgal való konfliktus esetére s az egész lengyeltség türelmetlenül várta azt. Elmaradása igen nagy csalódást, kiábrándulást és elkeseredést idézett elő a lengyelek körében s első sorban azoknál, kik a kettős monarchiához való csatlakozást akarták. A lengyelek ezt úgy magyarázták, hogy a kettős monarchia nem akarja Lengyelország visszaállítását. Ez a körülmény nagyon lehűtötte a lengyeleket.

A Tisza által megakadályozott kiáltvány helyett azután rövidesen megjelent Nikolaj Nikolajevics orosz nagyherceg kiáltványa a lengyelekhez, mely az összes lengyel földek egyesítését ígérte a lengyeleknek! Ez természetesen nem volt őszinte ígélet, de igen alkalmas agitációs eszköz volt az orosz barátság terjesztésére.

Nem tudjuk mi volt az indítóoka annak, hogy Tisza a háború első felében barátságtalan volt a lengyel kérést illetőleg és megakadályozta a lengyeleknek hozzánk való csatlakozását!

Talán Berlin nyomása alatt tette ezt, vagy attól félt, hogy akkor lehetetlenné válnék az oroszokkal való békés megegyezés?

Nem tudjuk s kérdés, meg fogjuk-e valamikor tudni, mert úgy látszik, hogy e kemény magyar magával vitte a titkot a sírba.

A háború második felében azonban már sokkal több—megértést mutatott a lengyel kérdés iránt és 1916 június 15-én tartott képviselőházi beszédében a következő meleg szavakkal emlékezett meg a lengyel kérdésről: „... a lengyel nemzet kérdése oly ügy, mely minden szabadságot szerető emberben a legmélyebb rokonszenvet kelti és kétszeres erővel kelti azt a magyar nemzetben. Ez érzelmeket teljes

³⁰ Leon Bilinski, *Wspomnieina i dokumenty*, I, Warszawa, 1934. 303. 1. és „Hogyan akadályozta meg Tisza a lengyelekhez intézett osztrák-magyar kiáltványt?” *Magyarország*, 1924 június 19.

mértékben osztja a magyar kormány és azt tartom, hogy a lengyel kérdés a magyar közélet minden tényezőjénél, hogy úgy fejezzem ki magam, kongeniális légkört teremt.“

Kár, hogy Tisza István későn mutatott megértést a -lengyel kérdés iránt, mikor az már kezdett kisiklani a kettős monarchia kezéből.

Amint Tisza nem mutatott elég megértést a lengyel kérdés iránt, úgy viszont lengyel részről a szlávbarát *Dmowski Román*, a nemzeti demokraták vezére volt az, aki nemcsak, hogy nem mutatott megértést a magyar-lengyel közeledés iránt, hanem mint a párizsi lengyel bizottság elnöke, a párizsi magyarelles légkörben egyenesen hazánk ellen dolgozott. Ő ugyanis egyenesen a csehek, románok és szerbek javára dolgozott, mint azt ő maga is bevallja, mert így ír róla: „ ... a mi érdekünkben állott, hogy Magyarországot minél inkább meggyengítsük és megerősítsük azokat a nemzeteket, melyeknek Németországtól való függetlenségére lehetett számítani. Ezért voltunk teljes erőnkből azon, hogy Magyarországot etnográfiai területére szorítsuk“.³⁷

Ez nemcsak magyar, hanem lengyel szempontból is nemcsak rettenetes hiba, hanem egyenesen bűn volt, mert arculütése volt a magyar-lengyel történelmi kapcsolatok tanulságainak és homlok-egyenest ellenkezett a lengyel érdekekkel.

Az események rövidesen bizonyították, hogy mily rettenetes hibát követett el Dmowski s mennyire a lengyel érdekek ellen dolgozott, mert az általa támogatott csehek 1919 elején orvul reátámadtak a lengyelekre és elfoglalták tőlük a Tescheni Sziléziát és 1920 nyarán meg nem engedték át a magyar lőszert a lengyel hadsereg részére, akkor, midőn hajszálon függött Lengyelország sorsa.

Azok a csehek, akiket ő támogatott, Lengyelország ellen fordultak s azok a magyarok, akik ellen ő dolgozott, Lengyelország segítségére siettek !

Itt idézhetjük Worcell Szaniszló grófnak már említett szavait, melyek így hangzanak: „ ... valahányszor az ősi magyar-lengyel politikai hitvallás ellen követtek el valamit, előbb vagy utóbb büntetés követte a téves lépést vagy vétkes tettet soha sem hagyva azt bosszualatlanul“.³⁸

A csehbarát Dmowski politikai irányával szemben állott a függetlenségiek tábora, mely viszont határozottan magyarbarát volt.

³⁷ Roman Dmowski, *Polityka polska i odbudowanie panstwa*. Warszawa, 1925, 248 lap.

³⁸ A „Demokrata Polski“ 1849 június 23-i száma.

Ennek a tábornak volt vezető embere *Pilsudski József*, aki Lengyelország függetlenségének visszanyerése után, több éven keresztül államfő volt s 1926 óta döntő szerepet játszott a lengyel politikai életben. Pilsudski kimondottan magyarbarát volt, amit számos alkalommal bizonyított be. Ma azonban még nem lehet mindent megírni, Pilsudski mint államfő, szélsőségesen alkotmányos volt és tiszteletben tartotta a kormányok politikáját. A lengyel külügyminisztérium vezetése abban az időben túlnyomó részt a nemzeti demokraták kezében volt, kik Magyarországgal szemben nagyon rezerváltak voltak. Franciaországra és a kisantanttra való tekintettel félték a Magyarországhoz való közeledéstől.³⁹

Erre vonatkozott Pilsudski egy kijelentése, melyet az 1920-as évek elején tett Tetmayer Włodzimierz festőművésznek és politikusnak: „Włodzimierz úr, úgy látszik, hogy hibát követtünk el Magyarországgal szemben“. („Panie Włodzimierzu, zdaje się, że popełniłmy błąd wobec Węgier.“)⁴⁰

Mikor az 1926-i májusi fordulat után ő volt Lengyelország politikájának igazi vezetője, nagyon sok rokonszenvet mutatott Magyarországra iránt.

Amily mértékben szerette a magyarokat, oly mértékben győlölte a cseheket, kiknek nem tudta megbocsátani, hogy 1919-ben oly orvul támadtak a tescheni Sziléziára és azt elszakították Lengyelországtól, továbbá, hogy 1920-ban a bolsevik támadás idején nem engedték át a magyar löszert.

Nagy barátja Magyarországnak és Lengyelország egyik legkitűnőbb publicistája, *Studnicki Władysław* is, aki közel fél-századra terjedő irodalmi működése folyamán szakadatlanul hánnyattatta a magyar-lengyel együttműködés szükségét s aki a háború során bátran hirdeti a magyar-lengyel közös határ visszaállításának fontosságát Lengyelországra nézve.

Lengyelország számtalan magyarbarátja közül meg kell említenünk *Zdziechowski Marian*t, a wílnói egyetem nagyírú tanárát és volt rektorát, a magyar igazság bátor harcosát és a magyar-lengyel közös érdekek lelkes hirdetőjét, valamint *Dabrowski* János krakói egyetemi tanárt, a híres történettudóst.

Meg kell még emlékezni a magyar-lengyel érintkezések törté-

³⁹ Lengyelország abban az időben még nem volt elég erős és kénytelen t tekintettel lenni a francia politikára, de ennek dacára Lengyelország nem ;ifikálta a trianoni békeszerződést.

⁴⁰ E sorok írója magától Tetmayertől hallotta ezt.

netének egyik *legfényesebb és legtanulságosabb* mozzanatáról, mégpedig *Magyarország szerepéről az 1920-i lengyel-szovjet háború idejéről*, midőn Magyarország löszerral segítette a lengyel hadsereget, mely teljesen kifogyott már a municióból.

É löszert július 10-ike körül küldték el Budapestről, de a csehek nem engedték át s azért kerülő úton egy hónapi késéssel (augusztus 12-én) érkezett a szállítmány Skierniewicébe, mikor a bolsevik hadak már egészen Varsó közelében voltak. A majdnem utolsó percben érkezett municióval kezdik meg a lengyel hadak a döntő varsói csatát, mely a lengyelek fényes győzelmével és a szovjet hadsereg teljes vereségével végződött.⁴¹

Lengyelország meg lett mentve, de nemcsak Lengyelország, hanem egész Európa is.

Viscount d'Abernon angol diplomata, ki a kritikus időben Varsóban tartózkodott, „A világtörténelem tizennyolcadik döntő ütközeté” című művében⁴² a varsói csatáról írva, azt mondja, hogy az a világtörténelem tizennyolcadik döntő ütközetete, mert ha a lengyelek nem verik meg az oroszokat, a bolsevizmus előntötte volna egész Európát.

Mi magyarok büszkék lehetünk arra, hogy a lengyelek a m segítségünkkel verték meg a bolsevikieket s mentették meg r: európai civilizációt.

Mindkét nemzet' teljesítette nagy történelmi hivatását: az európai kultúra védelmét.

Hallgassuk meg a magyar-lengyel múltnak ezeréves tanulságait melyek a két nemzet egymásrautaltságát hangoztatják.

⁴¹ Louis Villát, *Le Rôle de la Hongrie dans la Guerre Polono-Bolchevich de 1920*. Parris 1930. Különnyomat a „Revue Mondiale”-ból Európa nem ismeri e nagy jelentőségű szerepünket, azért különböző nyelveken kellene azi ismertetni.

⁴² Viscount d'Abernon, „The eighteenth decisive battle of the world. Warsaw. 1920.” Hodder and Stoughton limited London. MCMXXXI.